

נרשם בשעתו, על פי שיעור של הגר"י כהן

בתניא פ"ג מבאר ש"כל בחי' ומדרגה משלש אלו נפש רוח ונשמה כלולה מעשר בחי' . . שלש אמות ושבע כפולות . . וחב"ד נקראו אמות ומקור למדות כי המדות הן תולדות חב"ד". וממשיך לבאר כיצד המדות הן תולדות של האמות - כחות חכמה בינה ודעת, "כי השכל שבנפש המשכלת שהוא המשכיל כל דבר נקרא בשם חכמה, כ"ח מ"ה, וכשמוציא כחו אל הפועל, שמתבונן בשכלו להבין דבר לאשורו ולעמקו מתוך איזה דבר חכמה המושכל בשכלו, נקרא בינה, והן הם אב ואם המולידות אהבת ה' ויראתו ופחדו". וכפי שמבאר שם בפרטיות, שע"י ההתבוננות בגדולת ה', מתעורר האדם ביראה ובושה מה', וכן בהתלהבות של אהבה עזה לגדולתו האין סופית.

ובהמשך הענין מוסיף, וז"ל: "והצמאון הוא מיסוד האש שבנפש האלקית, וכמ"ש הטבעיים וכ"ה בע"ח שיסוד האש הוא בלב ומקור המים והליחות מהמוח, וכמ"ש בע"ח שער נ' שהיא בחי' חכמה שנקרא מים שבנפש האלקית". עכלה"ק. ובהשקפה ראשונה תמוה, מה נוגע כאן - כשבא לבאר כיצד אהבה ויראה הן תולדות של החכמה והבינה בגדולת ה', (שבזה בא לבאר מדוע המדות הן תולדות חב"ד, וכפי שממשיך ומסיים על אתר: "ושאר המדות כולן הן ענפי היראה והאהבה ותולדותיהן") - זה שהצמאון הוא מיסוד האש, וזה שיסוד האש הוא בלב? מה מוסיפים פרטים אלו בהבנת הענין?

וביותר צריך להבין המשך דבריו, ש"מקור המים והליחות מהמוח, וכמ"ש בע"ח שער נ' שהיא בחי' חכמה שנקרא מים שבנפש האלקית" - שלכאור', מאי בעי הכא "מקור המים והליחות"? הרי כאן איירי בצמאון של הנפש האלקית שמתעורר ע"י ההתבוננות בגדולת ה', שבזה מבואר שפיר מדוע המדות הן תולדות חב"ד - ולא שייך כאן לכאור' כלל זה ש"מקור המים והליחות מהמוח"! ואפי' את"ל שכיון והזכיר זה שהצמאון הוא מיסוד האש והוא בלב הזכיר גם זה שמקור המים והליחות מהמוח, הרי וודאי שאינו מובן מה מוסיף ע"י שמביא מע"ח "שהיא בחי' חכמה שנקרא מים שבנפש האלקית"?! סוף דבר: כל פסקא זו אומרת דרשני.

ואולי י"ל הביאור בזה, שבהוספה זו ע"ד "מקור המים והליחות מהמוח", בא לתרץ קושיה המתעוררת בכללות הביאור כאן.

דהנה, בא כאן לבאר כיצד חכמה ובינה "הן הם אב ואם המולידות אהבת ה' ויראתו ופחדו". וכשלומדים לפום ריהטא נמצא הסבר הדברים, שכשם שוולד גשמי נוצר ע"י שותפות של אב ואם, שהאב נותן את עצם מציאות הוולד, והאם משכללת את הנקודה העצמית לכדי מציאות שלימה ומפורטת - כך בנדו"ד, החכמה היא עצם נקודת ההשכלה, "כ"ח מ"ה", והבינה מפרטת ומרחיבה את הענין לכדי השגה שלימה ומפורטת, "מוציא כחו אל הפועל שמתבונן בשכלו להבין דבר לאשורו ולעמקו מתוך איזה דבר חכמה המושכל בשכלו", וכך ב'שותפות' של החכמה (ה'אב') והבינה (ה'אם'), לאחר שיש את עצם נקודת החכמה - ואת הפיתוח וההרחבה של הבינה, אז נוצרות המדות: "נולדה ונתעוררה מדת יראת הרומומות . . ושוב יתלהב לבו באהבה עזה כרשפי אש" וכו'.

אבל כד דייקת שפיר, הרי שלפי ביאור זה - אין המשל דומה לנמשל (לכאור). כי, באב ואם גשמיים, הרי שאכן הבן נוצר בשותפות של שניהם יחד: האב נותן את עצם מציאותו, והאם את הפרטים וה'ציור' שלו; אבל בנדר"ד, הרי לכאור המדות נולדות מהבינה - ההתבוננות - לבד, (ובלשון התניא: "כשמתבונן ומעמיק מאד בגדולת ה'" אז נולדה מדת יראת הרוממות. . ושוב יתלהב לבו באהבה עזה"), וכל ענין החכמה כאן אינו אלא 'גרם' ו'סיבה' רחוקה - שכדי שתהי' התבוננות מוכרח להיות לפני כן עצם הרעיון, נקודת החכמה, אבל לא שיש שייכות (ישירה) בין החכמה למדות עצמם.

במלים פשוטות: אב גשמי נקרא אב ע"ש שממנו באה עצם מציאות הוולד עצמו - משא"כ ביחס שבין חכמה למדות, הרי אין התהוות המדות עצמם באה מהחכמה, ומה שנותנת החכמה היא רק עצם ההשכלה שמתפרטת אח"כ בבינה, (ודווקא מהבינה באים אח"כ המדות), ולמה איפוא תיקרא 'אב' למדות?! (ולכאור בינה היתה צריכה להיקרא ה'אב' של המדות, וחכמה תיחשב 'אב' כלפי הבינה?).

והביאור בזה צ"ל, ובהקדים:

החילוק הכללי בין מוחין למדות הוא, שבדרגת המוחין מאיר הרעיון השכלי כמו שהוא, ללא שינוי מצד התאמה וירידה אל אישיות האדם ומהותו, ואין זאת אלא ששכל האדם הוא ה'שטח' שבו מתקבל ומתגלה הרעיון השכלי בטהרתו; מה שאין כן בדרגת המדות יורד הדבר המושכל ממהותו המקורית, ונהפך לחלק מתוך האדם המרגיש, שבדרגת המדות הרי פרטים אלו הם הקובעים את מהותו של הדבר עצמו.

שלכן, מצד אחד הרי דרגת המוחין יותר גבוהה מדרגת המדות, ולאידך גיסא, להבין דבר שכל קל שלא בערך מאשר להגיע לרגש של אהבה ויראה; כי, בדרגת המוחין אין מעורבות של אישיות האדם, ולכן הרי זה גבוה יותר - הרעיון השכלי בטהרתו. מצד שני, להגיע לרגש של מדה קשה יותר, כי כדי שהרעיון השכלי המופשט יירד ויהפוך לחלק מתוך אישיות האדם, נדרש מאמץ מיוחד.

מכל מקום, נמצא שהמעבר בין מוחין למדות, כלומר: החידוש (אויפטו) של מדות, הוא שבמדות מתחילה לתפוס מקום אישיותו של האדם עצמו. במוחין עדיין אין התחשבות במציאות האדם, ודווקא במדות מתחיל הענין, שהשכל יורד מדרגתו הנעלית ונעשה לחלק מתוך האדם.

אך לאמיתו של דבר, אין הכרח שהשכל ירד מדרגתו לצורך יצירת המדות. כי, אף שבדרך כלל אכן המעבר מהרעיון המופשט לרגש האדם הוא ירידה גדולה, הרי תיתכן מציאות של מדות, היינו, רגש האדם כלפי הדבר המושכל, גם כשהשכל נשאר בטהרתו. והוא, כאשר (במקום שהשכל יירד אל מציאות האדם, הרי) **מציאות האדם מתעלה** והאדם הופך להיות ביטוי של השכל, שאז יש כאן מצד אחד כבר ענין המדות, מציאות האדם, אבל הרי זה באופן שהוא התבטל ממציאותו האישית והפך את מציאותו גופא לדבר אחד עם השכל, לכלי ביטוי של השכל.

ולפי זה נמצא, שיש ביצירת המדות שני אופנים: יש את עצם המדות, דהיינו, ההתחלה של מציאות האדם, ולצורך זה לאו דווקא שהשכל יורד מדרגתו - בשלב זה אמנם מתחילה כבר המציאות של האדם, אבל זה באופן שמציאות האדם מתעלית ונהפכת לביטוי של השכל; אך שלימות המציאות של האדם, ענין המדות, היא כמובן במדות כמו שהן בהתפשטות, היינו, כמו שהאדם נמצא במציאותו השלימה והמפורטת, והשכל מצטמצם ויורד להיות חלק ממציאות זו.

ושני אופנים אלו מתאימים עם שני השלבים שבלידה גשמית: האב נותן את עצם מציאות הוולד, שבמצב זה אין כאן עדיין צמצום עד כדי מציאות אחרת ושונה, אלא אדרבה, שכל מציאות הוולד (היא מציאות חדשה אמנם, אבל כל מציאות זו) אינה אלא חלק וביטוי של מוח האב; אולם לאחר שהאם נותנת את חלקה, אז מקבל הוולד את כל ההתפשטות שלו, ונעשה למציאות חדשה ועצמאית ממש.

ומעתה מובן מדוע החכמה נקראת 'אב' למדות. כי, (לאמיתו של דבר אין החכמה רק סיבה רחוקה להיווצרות המדות, אלא) מהחכמה עצמה (ללא הבינה) גם כן מתהוות מדות, אלא שהן מדות מסוג אחר לגמרי מהמדות כמו שהן לאחר כל ההתפשטות, וכנ"ל, שבשלב הראשון ביצירת המדות, עצם המדות, הרי אין זה שהשכל הצטמצם וירד לתוך מציאות האדם (כמו שהוא במדות באופן של התפעלות (והתרגשות), אלא שמציאות האדם מתעלית ומתבטלת אל השכל.

וכמבואר כל זה בהמשך ר"ה תש"ח (סעיפים כא-כב), וז"ל שם:

"...כל ענין הבינה להיות בבחי' יש ודבר מה כו', לכן גם המדות הם ג"כ בהתפעלות מורגשת, וכמו שאנו רואים במוחש שכל מה ששייג מורגש יותר יותר יתפעל במורגש שהוא ההתלהבות בהתגלות כו', כי להיות שהבינה היא בבחי' השגה מורגשת ע"כ תוליד בדומה לה בחי' התפעלות מורגשת בהתלהבות גדולה כו',

"משא"כ חכמה היא בחי' כח מה בבחי' העדר התפיסה וכמו מה פשפשת שאינו מציאות מושג עדיין. . ולזאת גם בחי' ההתפעלות שנוולד מכח מה זה הוא בדומה לו שהוא בחי' ביטול במציאות ובהעדר הרגשה כו'.

"דע"י בחי' ראי' דחכמה עי"ז נעשה בחי' יראה וביטול במציאות כו', וגם בחי' האהבה שמצד החכ' הוא בבחי' דביקות, שהוא למעלה מהתפעלות אהבה כו', וגם בחי' האהבה שמצד החכמה הוא בבחי' דביקות, שהוא למעלה מהתפעלות אהבה כו'". ועיי"ש עוד באריכות.

ועכ"פ, נקודת הענין היא שגם מהחכמה נעשית התהוות של מדות, אלא שהן באופן אחר, בביטול ובדביקות, ולכן שפיר נקראת החכמה 'אב' למדות, שממנה בא עצם ענין המדות.

ולפ"ז י"ל, שזוהי הכוונה בתניא כאן: "והצמאון הוא מיסוד האש. . שיסוד האש הוא בלב" - זאת אומרת, כל זה שנתבאר שהצמאון הוא מהמדות שנוולדות מההתבוננות, הרי אלו הן המדות כפי שהגיעו לכלל 'ציור' שלם ומפורט, שאלו המדות שבאות לאחר ההתבוננות של כח הבינה, שהיא המצמצמת את השכל ומביאה אותו לתפיסה מוחשית אצל האדם ועד לרגש הלב;

אבל, קיים סוג נוסף במדות, המדות כמו שהן בנקודתן העצמית, והן המדות שנוולדות מחכמה, כמו שהן בתכלית הביטול והדביקות, ועל זה ממשיך "ומקור המים והליחות מהמוח, וכמ"ש בע"ח שער נ' שהיא בחי' חכמה שבנפש האלקית" - שיש בנפש גם ענין של "מים וליחות", אהבה כמים - דביקות והתבטלות, שהן גם כן ענין של מדות, אבל באופן שהמדות אינן אלא ביטוי של המוח ("מקור המים והליחות מהמוח"), והן המדות שבאות מחכמה ("בחי' חכמה שבנפש האלקית"), ומסיבתם נקראת החכמה 'אב' למדות.